

Edirne Kuşçu Doğan Camii Haziresi'ndeki Mezar Taşlarının Tipolojik ve Estetik Analizi

Typological and Aesthetic Analysis of the Tombstones in the Graveyard of Edirne Kuşçu Doğan Mosque

Murat KARADEMİR

Selçuk University, Faculty of Literature,
Department of Art History, Konya-Türkiye
karademir22@hotmail.com

Öz

Bu çalışma, Edirne'de bulunan Kuşçu Doğan Camii haziresindeki mezar taşlarını tipolojik ve estetik açıdan incelemektedir. Osmanlı mezar taşı sanatının önemli örneklerinden olan bu taşlar hem sanatsal hem de tarihsel bir değer taşıyan kültürel miras unsurlarıdır. Çalışmada, hazirede tespit edilen 25 mezar taşı; form, malzeme, süsleme, başlık tipleri ve kitabe özellikleri bakımından değerlendirilmiştir. Mezar taşlarının tarihlendirilmesi sırasında tarihi bilinen örnekler temel alınmış, tarihi bilinmeyen mezar taşları ise benzer özellikler taşıyan Edirne ve Anadolu'daki diğer mezar taşlarıyla karşılaştırılarak analiz edilmiştir. İncelemeler sonucunda mezar taşlarının, Osmanlı döneminde mezar taşı sanatının estetik ve teknik anlamda nasıl zirveye ulaştığını gözler önüne serdiği belirlenmiştir. Başlık tipleri ve süslemeler, mezar sahibinin sosyal statüsü, mesleği veya cinsiyetini yansıtırken, kitabeler, dönemin edebi üslubunu ve dini inançlarını ifade etmektedir. Özellikle "Edirnekâri" adı verilen yerel tarzın bazı taşlarda belirgin şekilde gözlemlenmektedir. Bu çalışmayla, Kuşçu Doğan Camii haziresinde bulunan mezar taşlarının sanatsal zenginliği ve tarihsel önemi vurgulanmıştır. Mezar taşlarının, Osmanlı sanatının genel özellikleri ve Edirne'nin bu sanattaki özel yeri açısından detaylı bir şekilde ele alınması, bölgedeki kültürel mirasın korunması ve gelecek nesillere aktarılması açısından önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Edirne, Kuşçu Doğan Camii, Hazire, Mezar, Mezar Taşı.

Abstract

This study examines the tombstones in the burial ground of Kuşçu Doğan Mosque, located in Edirne, from a typological and aesthetic perspective. These tombstones, which are significant examples of Ottoman tombstone art, are cultural heritage elements that carry both artistic and historical value. The study evaluates 25 tombstones identified in the burial ground in terms of form, material, ornamentation, headstone types, and inscription features. In the dating process, tombstones with known dates were taken as a reference, while those without specific dates were analyzed by comparing them with similar tombstones found in Edirne and Anatolia. The findings reveal that these tombstones illustrate how Ottoman tombstone art reached its peak in terms of aesthetics and technique. The headstone types and ornamentation reflect the social status, profession, or gender of the deceased, while the inscriptions express the literary style and religious beliefs of the period. Notably, the local style known as "Edirnekâri" is prominently observed on some of these tombstones. This study highlights the artistic richness and historical significance of the tombstones in the Kuşçu Doğan Mosque burial ground. A detailed examination of these tombstones in relation to the general characteristics of Ottoman art and Edirne's unique place in this artistic tradition contributes to the preservation of cultural heritage and its transmission to future generations.

Keywords: Edirne, Kuşçu Doğan Mosque, Graveyard, Grave, Gravestone.

Geliş Tarihi/Received: 31.01.2025
Kabul Tarihi/Accepted: 14.03.2025
Yayın Tarihi/Publication Date: 29.03.2025

Atf: Karademir, M. (2025). Edirne Kuşçu Doğan Camii Haziresi'ndeki Mezar Taşlarının Tipolojik ve Estetik Analizi. *Palmet Dergisi*, 7, 38-51.

Cite this article: Karademir, M. (2025). Typological and Aesthetic Analysis of the Tombstones in the Graveyard of Edirne Kuşçu Doğan Mosque. *Journal of Palmette*, 7, 38-51.

Content of this journal is licensed under a
Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Giriş

Edirne Kuşçu Doğan Camii, Babademirtaş Mahallesi, Kuşçu Doğan Camii Sokak'ta, 242 ada ve 2 numaralı parsel üzerinde yer almaktadır. İnşa kitabesi bulunmayan yapıyı çeşitli kaynaklarda "Kurt Doğan", "Kuş Doğan", "Korucu Doğan Bey" ve "Doğan Ağa" gibi çeşitli isimlerle anılan Doğan Bey'in¹ yaptırdığı belirtilmektedir (Meriç, 1963, s. 446; Peremeci, 1939, s. 78). İnşa tarihi bilinmeyen yapının II. Murat'ın tahta geçtiği 1421 yılı ile Kuşçu Doğan'ın vefat tarihi olan 1462 yılları arasında yaptırılmış olabileceği düşünülmektedir (Bayrakal, 1998, s. 37). Kare planlı ve tek kubbeli kâgir cami küçük bir yapıdır. Harimin kuzey batısında tek şerefeli minaresi bulunmaktadır. Dört tarafı duvarlarla çevrili bir avlu ile çevrili olan yapının kuzey, güney ve doğusunda hazire yer almaktadır.

Edirne, Osmanlı dönemi mimari ve sanatsal mirasının en önemli merkezlerinden biri olarak, zengin tarihsel geçmişiyle dikkat çeker. Şehrin çeşitli yapıları ve bu yapılarla ilişkilendirilen mezar taşları, Osmanlı sanatının estetik anlayışını ve toplumun sosyo-kültürel yapısını anlamamıza ışık tutan önemli belgeler niteliğindedir. Bu bağlamda, Edirne'nin Kuşçu Doğan Camii haziresinde yer alan mezar taşları, döneminin sanat anlayışını ve kültürel birikimini yansıtan eşsiz örnekler arasında yer alır.

Türklerin tarih boyunca yaşadığı geniş coğrafi yayılım ve bu süreçte karşılaştıkları farklı etnik unsurların kültürel etkileri, ölü gömme gelenekleri ve mezar taşı yapımında önemli değişim ve dönüşümlere yol açmıştır. İslamiyet'in kabulü ile birlikte, Orta Asya'da görülen balballar, tamgalı taşlar ve petroglifler, yerini İslami motiflerin ve yeni formların etkili olduğu mezar taşı geleneklerine bırakmıştır (Çetin, 2019, s. 40). Bu dönüşüm, sadece inanç sisteminin değişmesiyle sınırlı kalmamış; aynı zamanda Türklerin karşılaştıkları diğer medeniyetlerin sanat ve estetik anlayışından etkilenerek mezar taşı yapımında zengin ve çeşitli bir kültürel miras ortaya çıkarmıştır.

Anadolu'nun Türkleşme sürecinde, Selçuklu ve Beylikler döneminde mezar taşları belirgin bir şekilde şekillenmiş, gelişmiş ve yaygınlaşmıştır. Bu dönemin en dikkat çekici örneklerinden biri, 11. ve 14. yüzyıllar arasına tarihlendirilen Ahlat Mezarlığıdır. Dünyanın en büyük Türk-İslam mezarlıklarından biri olan bu alandaki mezar taşları hem boyutları hem de üslupsal özellikleriyle anıtsal bir nitelik taşımaktadır (Karamağaralı, 1992, s. 44).

Osmanlı döneminde mezar taşı yapımı, beyaz mermerin zarafeti üzerinde şekillenen edebi üslup, sembol ve simgeler, mezar taşlarındaki başlık çeşitleri ve süslemelerle estetik bir boyut kazanarak zirveye ulaşmıştır. Osmanlı dönemde mezar taşları, yalnızca birer anıt değil, aynı zamanda dönemin estetik anlayışını ve toplumsal kimliklerini yansıtan sanat eserleri haline gelmiştir (Çağlar&Eralaca, 2018, s. 162).

Bu araştırma haziredeki tüm mezar taşlarını kapsamamakta ancak belirlenen kriterlere göre (kitabe, süsleme ve korunma durumları) seçilen 25 mezar taşı üzerinden bir değerlendirme yapmaktadır. Kuşçu Doğan Camii haziresinde ele alınan mezar taşları, tipolojik çeşitlilikleri, estetik formları ve üzerlerindeki süslemelerle, Osmanlı mezar taşı sanatının inceliklerini gözler önüne sermektedir. Mezar taşları, yalnızca birer sanat eseri değil, aynı zamanda ölen kişilerin kimliklerini, toplumsal statülerini ve inanç dünyalarını yansıtan tarihsel belgelerdir. Bu haziredeki taşların form, süsleme ve yazıt özellikleri dönemin kültürel yapısını anlamak için zengin bir kaynak oluşturmaktadır.

Bu çalışmada, Kuşçu Doğan Camii haziresinde tespit edilen mezar

taşları tipolojik ve estetik özellikleri bakımından incelenmiştir. Mezar taşlarının malzeme, form, süsleme ve kitabe özellikleri detaylı bir şekilde analiz edilmiş; aynı zamanda diğer Osmanlı dönemi mezar taşları ile karşılaştırmalı bir değerlendirme yapılmıştır. Katalogdaki mezar taşları en erken tarihten en geç tarihliliye doğru kronolojik bir düzen içinde sıralanarak oluşturulmuştur. Tarih ibaresi olmayan mezar taşlarının tarihlendirilmesi, bölgedeki benzer mezar taşlarıyla yapılan karşılaştırmalar sonucu belirlenmiştir. Değerlendirme bölümünde ise mezar taşları; mezar tipleri, taş formları, başlık biçimleri, süsleme özellikleri, kullanılan malzeme ve teknik ile kitabe metinleri açısından incelenmiştir. Ayrıca, mezar taşlarının Edirne ve Anadolu'daki benzer örneklerle karşılaştırılması yapılarak daha geniş bir perspektif sunulmuştur. Böylece, hem bu hazirede yer alan mezar taşlarının sanatsal zenginliği ortaya konmuş hem de Osmanlı mezar taşı geleneğinin Edirne'deki özgün yansımaları araştırılmıştır.

Katalog

Katalog No: 1
İnceleme Tarihi: 16.07.2024
Tarihi: H. 1078/M. 1667-68
Mezar Formu: Toprak
Biçimi: Gövdesi Çokgen Kesitli, Edirnekâri
Uzunluk: 94 cm.
Çap: 23 cm
Yazı Türü: Osmanlı Türkçesi/Celî Tâlik
Malzemesi: Mermer Tekniği: Zemin Oyma

Ayrıntılı Tanım: Mezar taşı, çokgen kesitli bir gövdeye sahip olup, merkezde konik bir form oluşturacak şekilde gövde kenarları yukarı doğru uzatılarak birleştirilmiştir. Kitabe çerçevesi altı sataradan oluşmakta olup, üst kısmında sivri kaş kemer izlenmektedir. Kemerin birleşim yerinden yukarıya uzanan palmet motifi, süslemenin ana unsurlarından birini oluştururken, köşeliklerde simetrik olarak yerleştirilmiş daireler dikkat çekmektedir. Bu süsleme anlayışı, Edirne'de yaygın olarak görülen ve estetik detaylarıyla öne çıkan mezar taşı üslubunun bir parçası olup, bölgeye özgü bir karakter taşımaktadır ve genellikle "Edirnekâri" olarak adlandırılmaktadır (Özer, 2007; s. 511; Kökrek, 2015, s. 18; İşli, 1998, s. 447).

¹ II. Murat ve Fatih döneminde yeniçeri ağalığı yapan Kuşçu Doğan, 1451 yılındaki yeniçeri isyanına öncülük ettiği için azledilmiştir (Bayrakal, 1998, s. 37). 1462 tarihli vakfiye kayıtlarına göre, Doğan

Bey'in bu tarihte hayatta olmadığı bilinmektedir (Gökbilgin, 1993, s. 228).

Katalog No: 2**İnceleme Tarihi:** 16.07.2024**Tarihi:** H. 1083/M. 1672-73**Mezar Formu:** Toprak**Biçimi:** Gövdesi Dikey Dikdörtgen Formlu, Sivri Kemer Tepelikli**Uzunluk:** 87 cm**En:** 34 cm**Kalınlık:** 7 cm**Yazı Türü:** Osmanlı Türkçesi/Celî Tâlik**Malzemesi:** Mermer **Tekniği:** Zemin Oyma

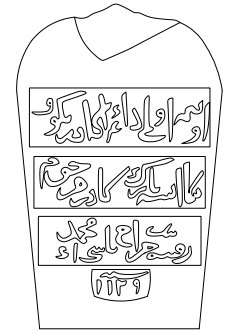
Ayrıntılı Tanım: Mezar taşının gövdesi düşey dikdörtgen forma sahiptir ve üstü sivri kemer tepelik ile tamamlanmıştır. Kitabe metni, tarih bölümü de dahil olmak üzere iki satırdan oluşmakta olup, satırlar enine yerleştirilmiş dikdörtgen formdaki kartuşlarla birbirinden ayrılmıştır. Gövde yüzeyinde herhangi bir süsleme bulunmamakta, sade bir tasarım anlayışı benimsenmiştir.

Katalog No: 3**İnceleme Tarihi:** 16.07.2024**Tarihi:** H. 1126/M. 1714-15**Mezar Formu:** Toprak**Biçimi:** Gövdesi Silindirik Formlu, Erkek Başlıklı**Uzunluk:** 95 cm**Çap:** 30 cm**Yazı Türü:** Osmanlı Türkçesi/Celî Tâlik**Malzemesi:** Mermer **Tekniği:** Zemin Oyma

Ayrıntılı Tanım: Mezar taşı, düşey dikdörtgen formda bir gövdeye sahiptir ve dar, kısa bir boyun kısmının ardından çapraz sarıklı kavuk başlık ile tamamlanmıştır. Sade bir görünüme sahip olan başlığın üzerindeki sarık, soldan sağ alta doğru çapraz bir eğimle sarılmış olup, üst kısmında "V" biçiminde bir boşluk oluşmaktadır. Kitabe metni, serlevha ve tarih bölümü dahil olmak üzere altı satırdan oluşmakta ve satır araları enine silmelerle ayrılmaktadır. Gövde yüzeyinde herhangi bir süsleme bulunmamakta, taşın genel kompozisyonu sade bir tasarım anlayışını yansıtmaktadır.

Katalog No: 4**İnceleme Tarihi:** 16.07.2024**Tarihi:** H. 1129/M. 1716-17**Mezar Formu:** Toprak**Biçimi:** Gövdesi Dikey Dikdörtgen Formlu, Sivri Kemer Tepelikli**Uzunluk:** 49 cm**En:** 24 cm**Kalınlık:** 4 cm**Yazı Türü:** Osmanlı Türkçesi/Celî Sülüs**Malzemesi:** Mermer **Tekniği:** Zemin Oyma

Ayrıntılı Tanım: Mezar taşı, düşey dikdörtgen formda bir gövdeye sahip olup, üst kısmı sivri kemer tepelikle tamamlanmıştır. Tepeliğin üst bölümü kırılmış durumda olup, özgün formunu kısmen kaybetmiştir. Kitabe metni, tarih bölümü de dahil olmak üzere dört satırdan oluşmakta ve satırlar enine silmelerle birbirinden ayrılmaktadır. Gövde yüzeyi herhangi bir süsleme içermemekte olup, sade bir tasarım anlayışını yansıtmaktadır.

Katalog No: 5**İnceleme Tarihi:** 16.07.2024**Tarihi:** H. Cemâziyelevvel 1208/ M. 19 Aralık 1793**Mezar Formu:** Toprak**Biçimi:** Gövdesi Dikey Dikdörtgen Formlu, Erkek Başlıklı**Uzunluk:** 140 cm**En:** 31 cm**Kalınlık:** 12 cm**Yazı Türü:** Osmanlı Türkçesi/Celî Tâlik**Malzemesi:** Mermer **Tekniği:** Zemin Oyma

Ayrıntılı Tanım: Düşey dikdörtgen formda bir gövdeye sahip olan mezar taşında, geniş bir boyun kısmı aracılığıyla dar dağın başlığa geçiş sağlanmaktadır. Üst kısımda, birbirine enli sarık dilimleriyle sarılmış kavuk, uzun bir formda dışarı doğru uzanmaktadır. Kitabe metni, satır araları enine silmelerle ayrılmış şekilde yedi satırdan oluşmakta olup, tarih bölümü dilimli oval bir kartuş içerisine yerleştirilmiştir. Gövde yüzeyi sade bir görünüme sahiptir.

Katalog No: 6**İnceleme Tarihi:** 16.07.2024**Tarihi:** 18. Yüzyıl²**Mezar Formu:** Toprak**Biçimi:** Gövdesi Dikdörtgen Yatay Kesitli, Erkek Başlıklı**Uzunluk:** 47 cm**En:** 18 cm**Kalınlık:** 5 cm**Yazı Türü:** Osmanlı Türkçesi/Celî Tâlik**Malzemesi:** Mermer **Tekniği:** Zemin Oyma

Ayrıntılı Tanım: Düşey dikdörtgen formda bir gövdeye sahip olan mezar taşında, kısa ve dar bir boyun bölümünün üzerinde örfi destarlı sarık başlık bulunmaktadır. Sarık dilimleri enine şekilde düzenlenmiş olup, başlık belirgin bir simetriye sahiptir. Kitabe metni, serlevha ve tarih bölümü dahil olmak üzere beş satırdan oluşmakta ve satır araları enine silmelerle ayrılmaktadır. Gövde yüzeyi sade bir tasarıma sahip olup, herhangi bir süsleme içermemektedir.

Katalog No: 7**İnceleme Tarihi:** 16.07.2024**Tarihi:** 18. Yüzyıl³**Mezar Formu:** Toprak**Biçimi:** Gövdesi Silindirik Formlu, Erkek Başlıklı**Uzunluk:** 60 cm**Çap:** 19 cm**Yazı Türü:** Osmanlı Türkçesi/Celî Tâlik**Malzemesi:** Mermer **Tekniği:** Zemin Oyma

Ayrıntılı Tanım: Düşey dikdörtgen formda bir gövdeye sahip olan mezar taşında, geniş bir boyun kısmı aracılığıyla darlaşan başlığa geçiş sağlanmaktadır. Üst kısımda, birbirine enli sarık dilimleriyle sarılmış kavuk, çok hafif şekilde dışarı taşmaktadır. Satır araları enine silmelerle ayrılmış olan kitabenin görünen kısmı altı satırdan oluşmaktadır. Gövde yüzeyi sade olup, herhangi bir süsleme bulunmamaktadır.

Katalog No: 8**İnceleme Tarihi:** 16.07.2024**Tarihi:** H. 1228/M.1812-13**Mezar Formu:** Toprak**Biçimi:** Gövdesi Dikey Dikdörtgen Formlu, Hotoz Başlıklı**Uzunluk:** 55 cm**En:** 22 cm**Kalınlık:** 4 cm**Yazı Türü:** Osmanlı Türkçesi/Celî Tâlik**Malzemesi:** Mermer **Tekniği:** Zemin Oyma

Ayrıntılı Tanım: Düşey dikdörtgen formda bir gövdeye sahip olan mezar taşında, uzun ve dar bir boyun bölümünün üzerinde hotoz başlık yer almaktadır. Kitabe metni, serlevha ve tarih bölümü dahil olmak üzere altı satırdan oluşmakta olup, satır araları soldan sağa hafif eğimli enine silmelerle ayrılmıştır. Gövde yüzeyi sade bir tasarıma sahiptir.

² Mezar taşının tarihi toprak altında kaldığı için kesin tarihi belirlenmemektedir. Fakat üslup ve dönem özellikleri göz önünde bulundurularak, Edirne Beylerbeyi Camii haziresindeki benzer örneklerle (Baş, 2009, s. 553) yapılan karşılaştırmalar sonucunda 18. yüzyıla ait olduğu değerlendirilmiştir.

³ Mezar taşının tarihi toprak altında kaldığı için kesin bir tarihlendirme yapılamamıştır. Fakat 15-17. yüzyıllara tarihlenen kavuklarda başlığın ya hiç görünmemesi ya da çok az belirgin olması, 18-19.

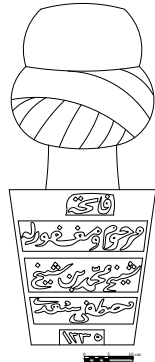
yüzyıllarda ise başlığın daha belirgin şekilde görünmesi dikkate alınarak değerlendirilmiştir. (Çal, 2000, s. 209). Edirne Gazi Mihal Camii haziresinde bulunan ve 18. yüzyıl başlarına tarihlenen benzer mezar taşları ile yapılan karşılaştırmalar sonucunda (Doğan, 2009, s. 857), bu mezar taşının da 18. yüzyıla ait olduğu düşünülmektedir.

Katalog No: 9**İnceleme Tarihi:** 16.07.2024**Tarihi:** H. 1229/M.1813-14**Mezar Formu:** Toprak**Biçimi:** Gövdesi Dikey Dikdörtgen Formlu, Erkek Başlıklı**Uzunluk:** 83 cm**En:** 27 cm**Kalınlık:** 5 cm**Yazı Türü:** Osmanlı Türkçesi/Celî Tâlik**Malzemesi:** Mermer **Tekniği:** Zemin Oyma

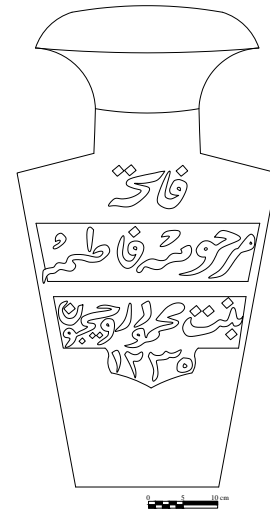
Ayrıntılı Tanım: Düşey dikdörtgen formda bir gövdeye sahip olan mezar taşında, kısa ve dar bir boyun bölümünün üzerinde örfi destarlı sarık başlık bulunmaktadır. Sarık dilimleri enine düzenlenmiş olup, başlık belirgin bir simetriye sahiptir. Kitabe metni, serlevha ve tarih bölümü dahil olmak üzere yedi satırdan oluşmakta ve satır araları soldan sağa eğimli enine silmelerle ayrılmaktadır. Gövde yüzeyi oldukça sadedir.

Katalog No: 10**İnceleme Tarihi:** 16.07.2024**Tarihi:** H. 1235/M.1819-20**Mezar Formu:** Toprak**Biçimi:** Gövdesi Dikey Dikdörtgen Formlu, Erkek Başlıklı**Uzunluk:** 54 cm**En:** 20 cm**Kalınlık:** 6 cm**Yazı Türü:** Osmanlı Türkçesi/Celî Tâlik**Malzemesi:** Mermer **Tekniği:** Zemin Oyma

Ayrıntılı Tanım: Düşey dikdörtgen formda bir gövdeye sahip olan mezar taşında, kısa ve dar bir boyun bölümünün üzerinde kâtipi kavuk başlık yer almaktadır. Başlık, ince dikey dikişlere sahip olup, üzerindeki sarık kavuğu bütünüyle sarmakta, ancak üst bölümde dar bir şerit sarılmadan bırakılmaktadır. Kitabe metni, serlevha ve tarih bölümü dahil olmak üzere beş satırdan oluşmakta ve satır araları enine silmelerle ayrılmaktadır. Gövde yüzeyi sade olup, herhangi bir süsleme bulunmamaktadır.

Katalog No: 11**İnceleme Tarihi:** 16.07.2024**Tarihi:** H. 1235/M. 1819-20**Mezar Formu:** Toprak**Biçimi:** Gövdesi Dikey Dikdörtgen Kesitli, Hotoz Başlıklı**Uzunluk:** 52 cm**En:** 20 cm**Kalınlık:** 6 cm**Yazı Türü:** Osmanlı Türkçesi/Celî Sülüs**Malzemesi:** Mermer **Tekniği:** Zemin Oyma

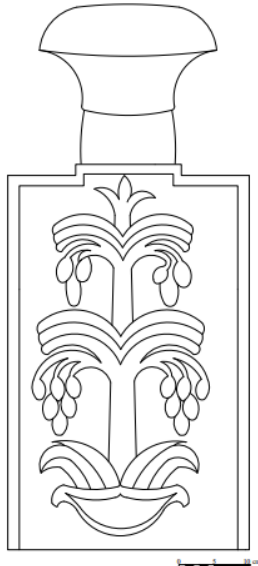
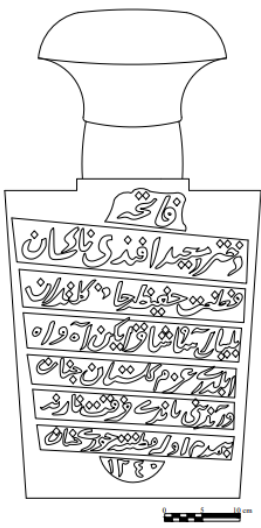
Ayrıntılı Tanım: Düşey dikdörtgen formda bir gövdeye sahip olan mezar taşında, kademeli uzun ve dar bir boyun bölümünün üzerinde hotoz başlık yer almaktadır. Kitabe metni, serlevha ve tarih bölümü dahil olmak üzere dört satırdan oluşmakta olup, satır araları enine silmelerle ayrılmıştır. Gövde yüzeyi sade bir tasarıma sahiptir.

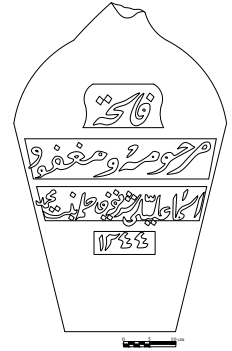
Katalog No: 12**Mezar Formu:** Açık Sandık Mezar**Biçimi:** Baş Taşı; Gövdesi Dikey Dikdörtgen Formlu, Hotoz Başlıklı. Ayak Taşı; Gövdesi Dikey Dikdörtgen Formlu, Bitkisel Tepelikli**İnceleme Tarihi:** 16.07.2024**Tarihi:** H. 1240/ M.1824-25**Baş Taşı:** 65x28x12 cm. **Sandık:** 67x45x14 cm.**Malzemesi:** Mermer**Tekniği:** Zemin Oyma**Yazı Türü:**

Osmanlı Türkçesi/Celî Tâlik

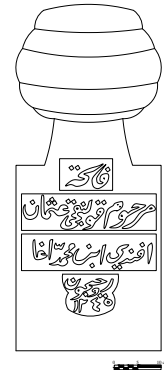
Ayrıntılı Tanım: Düşey dikdörtgen formda bir gövdeye sahip olan mezar taşında, kademeli ve dar bir boyun bölümünün üzerinde hotoz başlık bulunmaktadır. Kitabe metni, serlevha ve tarih bölümü dahil olmak üzere sekiz satırdan oluşmakta olup, satır araları soldan sağa eğimli enine silmelerle ayrılmıştır. Baş taşının arka yüzünde, kâse içinden yükselen hurma ağacı motifi dikkat çekmektedir. Hurma ağacı, yaprakları ve salkımları ile detaylı bir şekilde işlenmiş olup, tepesi kısmında lale motifi yer almaktadır. Sandık mezarın dört yüzeyinde de akantus yaprağı motifleri kullanılmış olup, bitkisel bezemelerle süslenmiş detaylı bir işçilik sergilenmektedir. Mezar taşı üzerindeki bu motifler, sembolik anlamlarıyla dikkat çekerken, dönemin sanat anlayışını ve estetik yaklaşımını yansıtmaktadır.

Katalog No: 13**İnceleme Tarihi:** 16.07.2024**Tarihi:** H. 1244/M.1828-29**Mezar Formu:** Toprak**Biçimi:** Gövdesi Dikey Dikdörtgen Formlu, Sivri Kemer Tepelikli**Uzunluk:** 53 cm**En:** 27 cm**Kalınlık:** 4 cm**Yazı Türü:** Osmanlı Türkçesi/Celî Tâlik**Malzemesi:**Mermer **Tekniği:** Zemin Oyma

Ayrıntılı Tanım: Düşey dikdörtgen formda bir gövdeye sahip olan mezar taşının üst kısmı, sivri kemer tepelik ile tamamlanmıştır. Ancak sivri kemerin üst bölümü kırılmış durumdadır. Kitabe metni, serlevha ve tarih bölümü dahil olmak üzere dört satırdan oluşmakta olup, satır araları enine silmelerle ayrılmıştır. Gövde yüzeyi sade bir tasarıma sahiptir.

Katalog No: 14**İnceleme Tarihi:** 16.07.2024**Tarihi:** H. 1245/M. 1829-30**Mezar Formu:** Toprak**Biçimi:** Gövdesi Dikey Dikdörtgen Formlu, Erkek Başlıklı**Uzunluk:** 61 cm**En:** 24 cm**Kalınlık:** 8 cm.**Yazı Türü:** Osmanlı Türkçesi/Celî Tâlik**Malzemesi:** Mermer **Tekniği:** Zemin Oyma

Ayrıntılı Tanım: Düşey dikdörtgen formda bir gövdeye sahip olan mezar taşında, geniş ve kısa bir boyun kısmının ardından örfi destarlı sarık başlık yer almaktadır. Sarık dilimleri enine yönlendirilmiş olup, başlık belirgin bir simetriye sahiptir. Kitabe metni, serlevha ve tarih bölümü dahil olmak üzere beş satırdan oluşmakta ve satır araları enine silmelerle ayrılmaktadır. Gövde yüzeyi sade olup, herhangi bir süsleme bulunmamaktadır.

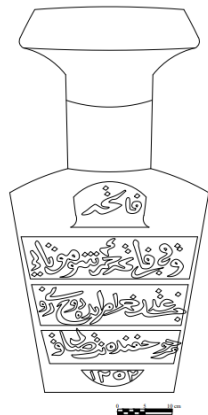

Katalog No: 15**İnceleme Tarihi:** 16.07.2024**Tarihi:** H. 1248/M. 1832-33**Mezar Formu:** Toprak**Biçimi:** Gövdesi Dikey Dikdörtgen Formlu, Hotoz Başlıklı**Uzunluk:** 62 cm**En:** 28 cm**Kalınlık:** 6 cm**Yazı Türü:** Osmanlı Türkçesi/Celî Tâlik**Malzemesi:** Mermer **Tekniği:** Zemin Oyma

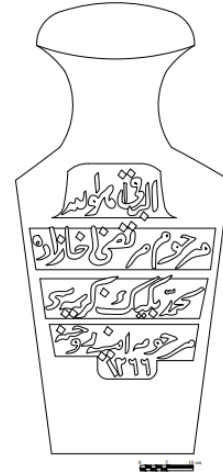
Ayrıntılı Tanım: Düşey dikdörtgen formda bir gövdeye sahip olan mezar taşında, uzun ve dar bir boyun bölümünün üzerinde hotoz başlık yer almaktadır. Kitabe metni, serlevha bölümü dahil olmak üzere beş satırdan oluşmakta olup, satır araları enine silmelerle ayrılmıştır. Gövde yüzeyi sade bir tasarıma sahip olup, herhangi bir süsleme bulunmamaktadır.

Katalog No: 16**İnceleme Tarihi:** 16.07.2024**Tarihi:** H. 1252/ M.1836-37**Mezar Formu:** Toprak**Biçimi:** Gövdesi Dikey Dikdörtgen Formlu, Hotoz Başlıklı**Uzunluk:** 47 cm**En:** 18 cm**Kalınlık:** 5 cm**Yazı Türü:** Osmanlı Türkçesi/Celî Tâlik**Malzemesi:** Mermer **Tekniği:** Zemin Oyma

Ayrıntılı Tanım: Düşey dikdörtgen formda bir gövdeye sahip olan mezar taşında, uzun ve dar bir boyun bölümünün üzerinde hotoz başlık bulunmaktadır. Kitabe metni, serlevha ve tarih bölümü dahil olmak üzere beş satırdan oluşmakta olup, satır araları enine silmelerle ayrılmıştır. Gövde yüzeyi oldukça sadedir.

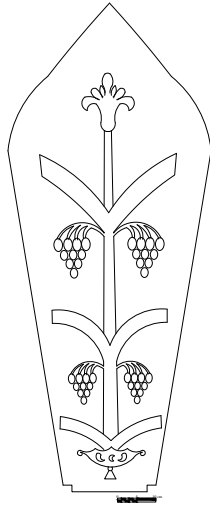
Katalog No: 17**İnceleme Tarihi:** 16.07.2024**Tarihi:** H. 1266/M. 1849-50**Mezar Formu:** Toprak**Biçimi:** Gövdesi Dikey Dikdörtgen Formlu, Hotoz Başlıklı**Uzunluk:** 51 cm**En:** 22 cm**Kalınlık:** 4 cm**Yazı Türü:** Osmanlı Türkçesi/Celî Tâlik**Malzemesi:** Mermer **Tekniği:** Zemin Oyma

Ayrıntılı Tanım: Düşey dikdörtgen formda bir gövdeye sahip olan mezar taşında, kısa ve dar bir boyun bölümünün üzerinde hotoz başlık bulunmaktadır. Kitabe metni, serlevha ve tarih bölümü dahil olmak üzere beş satırdan oluşmakta olup, satır araları enine silmelerle ayrılmıştır. Gövde yüzeyi sade bir tasarıma sahiptir.

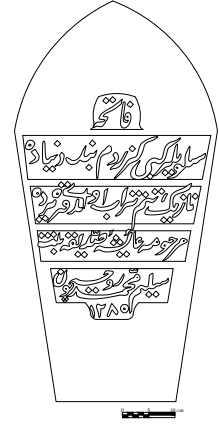

Katalog No: 18**İnceleme Tarihi:** 16.07.2024**Tarihi:** H. 1277/M. 1860-61**Biçimi:** Baş Taşı; Gövdesi Dikey Dikdörtgen Formlu, Erkek Başlıklı. Ayak Taşı; Gövdesi Dikey Dikdörtgen Formlu, Sivri Kemer Tepelikli.**Baş Taşı;** 132x31x8 cm. Ayak Taşı; 110x33x10 cm.**Yazı Türü:** Osmanlı Türkçesi/Celî Tâlik**Mezar Formu:** Kapak Taşlı Mezar**Malzemesi:** Mermer **Tekniği:** Zemin Oyma

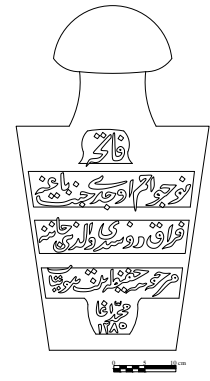
Ayrıntılı Tanım: Düşey dikdörtgen formda bir gövdeye sahip olan mezar taşında, uzun ve geniş bir boyun bölümünün üzerinde Mecidiye kalıplı fes başlık bulunmaktadır. Fesin üst çapı alt çapından biraz daha geniş olup, sağ tarafında püskül bulunmaktadır. Yukarıdan aşağıya doğru eğim oldukça az olup, alt ve üst çap arasındaki mesafe geniş tutulmuştur. Kitabe metni, serlevha ve tarih bölümü dahil olmak üzere on iki satırdan oluşmakta olup, satırlar ikiyeşerli olarak dikdörtgen kartuşlar içinde düzenlenmiştir. Ayak taşının gövdesi düşey dikdörtgen formda olup, sivri kemer tepelikle tamamlanmıştır. Yüzeyinde, ayaklı ve çift kulplu bir kâse içinden yükselen selvi ağacı motifi yer almakta, ağacın etrafı üzüm salkımlarıyla bezenmiştir. Bitkisel motiflerle oluşturulan bu kompozisyon, dönemin estetik anlayışını yansıtan sanatsal bir işçiliğe sahiptir.

Katalog No: 19**İnceleme Tarihi:** 16.07.2024**Tarihi:** H. 1285/M.1868-69**Mezar Formu:** Toprak**Biçimi:** Gövdesi Dikey Dikdörtgen Formlu, Sivri Kemer Tepelikli**Uzunluk:** 67 cm**En:** 29 cm**Kalınlık:** 5 cm.**Yazı Türü:** Osmanlı Türkçesi/Celî Tâlik**Malzemesi:** Mermer **Tekniği:** Zemin Oyma

Ayrıntılı Tanım: Düşey dikdörtgen formda bir gövdeye sahip olan mezar taşının üst kısmı, sivri kemer tepelikle tamamlanmıştır. Kitabe metni, serlevha ve tarih bölümü dahil olmak üzere altı satırdan oluşmakta olup, satır araları enine silmelerle ayrılmıştır. Gövde yüzeyi sade bir tasarıma sahip olup, herhangi bir süsleme bulunmamaktadır.

Katalog No: 20**İnceleme Tarihi:** 16.07.2024**Tarihi:** H. 1285/M. 1868-69**Mezar Formu:** Toprak**Biçimi:** Gövdesi Dikey Dikdörtgen Formlu, Hotoz Başlıklı**Uzunluk:** 48 cm**En:** 23 cm**Kalınlık:** 5 cm**Yazı Türü:** Osmanlı Türkçesi/Celî Tâlik**Malzemesi:** Mermer **Tekniği:** Zemin Oyma

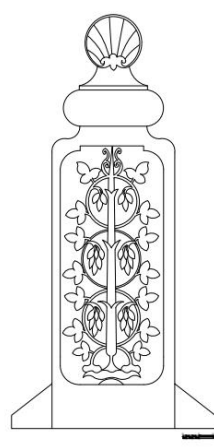
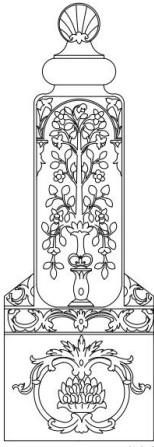
Ayrıntılı Tanım: Düşey dikdörtgen formda bir gövdeye sahip olan mezar taşında, geniş ve kısa bir boyun bölümünün üzerinde hotoz başlık bulunmaktadır. Kitabe metni, serlevha bölümü dahil olmak üzere altı satırdan oluşmakta olup, satır araları enine silmelerle ayrılmıştır. Gövde yüzeyi sade bir tasarıma sahip olup, herhangi bir süsleme içermemektedir.

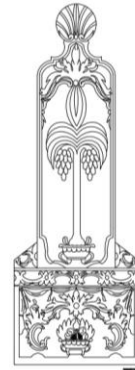
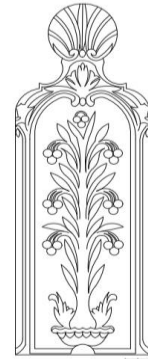

Katalog No: 21**İnceleme Tarihi:** 16.07.2024**Tarihi:** 19. Yüzyıl⁴**Biçimi:** Gövdesi Dikey Dikdörtgen Formlu, Hotoz Başlıklı**Baş Taşı;** 170x55x15 cm. Sandık; 174x57x48 cm.**Mezar Formu:** Açık Sandık Mezar**Malzemesi:** Mermer**Tekniği:** Zemin Oyma

Ayrıntılı Tanım: Düşey dikdörtgen formda bir gövdeye sahip olan mezar taşında, geniş ve kademeli bir boyun bölümünün üzerinde hotoz başlık bulunmaktadır. Kitabe metni bulunmayan mezar taşının ön yüzeyinde, vazo içinden yükselen yapraklı bir gül ağacı motifi dikkat çekmektedir. Gül ağacının alt kısmında, kaideli bir vazo daha yer almaktadır. Gövdenin üst bölümü yarım daire kemer formunda tamamlanmıştır. Arka yüzeyde ise selvi ağacı motifi bulunmaktadır. Selvi ağacı, etrafını saran ve onu boğumlayan üzüm salkımları ile asma yapraklarıyla birlikte işlenmiştir. Sandık mezarın dar yüzeylerinde, kâse içinde kayısı meyvesi motifi yer almakta olup, kompozisyon akantus yaprakları ile çevrelenmiştir. Geniş yüzeylerde ise ortada kâse içinde kayısı meyvesi, her iki kenarda ise kâse içlerinde üzüm salkımları işlenmiştir. Baş ve kenarlarda yer alan eşkenar dörtgenlerin içinde üzüm salkımı ve armut motifleri görülmektedir. Taşın süsleme anlayışı, Osmanlı dönemi mezar taşlarında görülen detaylı bitkisel bezeme geleneğini yansıtmaktadır.

Katalog No: 22**İnceleme Tarihi:** 16.07.2024**Tarihi:** 19. Yüzyıl⁵**Biçimi:** Gövdesi Dikey Dikdörtgen Formlu, Erkek Başlıklı.**Baş Taşı;** 182x51x12 cm. Ayak Taşı; 175x47x12 cm. Sandık; 180x65x46 cm.**Yazı Türü:** Osmanlı Türkçesi/Celî Tâlik**Mezar Formu:** Açık Sandık Mezar**Malzemesi:** Mermer **Tekniği:** Zemin Oyma

Ayrıntılı Tanım: Düşey dikdörtgen formda bir gövdeye sahip olan mezar taşında, kademeli ve dar bir boyun bölümünün üzerinde Mecidiye kalıplı fes başlık bulunmaktadır. Kitabe metni, serlevha bölümü dahil olmak üzere sekiz satırdan oluşmakta olup, satırlar enine silmelerle ayrılmıştır. Ayak taşı, düşey dikdörtgen kesitli tasarlanmış olup, ön yüzeyinde kâse içinden yükselen zeytin ağacı meyvesi ve yaprakları yer almaktadır. Arka yüzeyde ise çift kulplu bir kâse içinden yükselen hurma ağacı işlenmiş olup, ağacın yaprakları ve hurma meyvesi detaylandırılarak tasvir edilmiştir. Tepelik kısmı, zarif akantus yaprağı motifleriyle süslenmiştir. Sandık mezarın dört yüzeyinde de akantus yapraklarının çevrelediği kartuşlar içinde çeşitli meyve motifleri dikkat çekmektedir. Bu kartuşlar içerisinde, çift kulplu kâse içinde nar, kayısı ve armut meyveleri tasvir edilmiştir. Mezar taşının süsleme anlayışı, Osmanlı mezar taşı sanatında görülen doğal unsurların kullanıldığı detaylı işçiliği yansıtmaktadır.

⁴ Kadın mezar taşlarında 18. yüzyıldan itibaren hotoz başlığının kullanılmaya başlanması (Koçu, 1967, s. 116) ve süsleme olarak vazodan çıkan gül ağacı ile akantus yaprakları dikkate alındığında mezar taşının 19. yüzyıla ait olduğu değerlendirilmiştir.

⁵ Mezar taşının tarih bölümü okunamadığı için kesin tarihi belirlenememektedir. Ancak başlık tipine bakıldığında, Mecidiye kalıplı feslerin ağırlıklı olarak 19. yüzyılda mezar taşlarında kullanıldığı görülmektedir. Bu doğrultuda, incelenen örneğin 19. yüzyıla ait olduğu değerlendirilmektedir.

Katalog No: 23**İnceleme Tarihi:** 16.07.2024**Tarihi:** 19. Yüzyıl⁶**Mezar Formu:** Toprak**Biçimi:** Gövdesi Silindirik Formlu, Erkek Başlıklı**Uzunluk:** 51 cm**En:** 22 cm**Kalınlık:** 4 cm**Yazı Türü:** Osmanlı Türkçesi/Celî Tâlik**Malzemesi:** Mermer **Tekniği:** Zemin Oyma

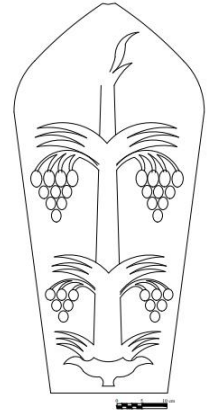
Ayrıntılı Tanım: Silindirik formda bir gövdeye sahip olan mezar taşında, kısa ve dar bir boyun bölümünün üzerinde kâtibi kavuk başlık bulunmaktadır. Kitabe metni, serlevha bölümü dahil olmak üzere sekiz satırdan oluşmakta olup, satır araları enine silmelerle ayrılmıştır. Gövde yüzeyi sade bir tasarıma sahiptir.

Katalog No: 24**İnceleme Tarihi:** 16.07.2024**Tarihi:** 19. Yüzyıl⁷**Mezar Formu:** Toprak**Biçimi:** Gövdesi Dikey Dikdörtgen Formlu, Hotoz Başlıklı**Uzunluk:** 51 cm**En:** 22 cm**Kalınlık:** 4 cm**Yazı Türü:** Osmanlı Türkçesi/Celî Tâlik**Malzemesi:** Mermer **Tekniği:** Zemin Oyma

Ayrıntılı Tanım: Düşey dikdörtgen formda bir gövdeye sahip olan mezar taşında, kısa ve dar bir boyun bölümünün üzerinde hotoz başlık bulunmaktadır. Kitabe metni, serlevha bölümü dahil olmak üzere altı satırdan oluşmakta olup, satır araları enine silmelerle ayrılmıştır. Gövde yüzeyi sade bir tasarıma sahiptir.

Katalog No: 25**İnceleme Tarihi:** 16.07.2024**Tarihi:** 19. Yüzyıl⁸**Mezar Formu:** Toprak**Biçimi:** Gövdesi Dikdörtgen Yatay Kesitli, Sivri Kemer Tepelikli**Uzunluk:** 67 cm**En:** 26 cm**Kalınlık:** 4 cm**Malzemesi:** Mermer **Tekniği:** Zemin Oyma

Ayrıntılı Tanım: Düşey dikdörtgen formda bir gövdeye sahip olan mezar taşının üst kısmı, sivri kemer tepelik ile tamamlanmıştır. Gövde yüzeyinde, kâse içinden yükselen hurma ağacı motifi yer almakta olup, ağacın meyve ve yaprakları detaylı bir şekilde tasvir edilmiştir. Kitabe metni bulunmayan bu mezar taşının tarihi bilinmemektedir.

Değerlendirme

Osmanlı mezar taşları, Osmanlı kültür ve sanatının en özgün unsurlarından biri olarak, dönemin sanat anlayışını, sosyal yapısını ve inanç dünyasını yansıtan önemli bir kültürel miras niteliği taşır. Bu taşlar, sadece bir mezar taşı olmanın ötesinde, toplumsal kimliklerin, mesleklerin, dini inançların ve sanatsal eğilimlerin simgeleri olarak işlev görmüşlerdir. Osmanlı mezar taşları, sadece birer sanat eseri değil, aynı zamanda tarihî belgeler olarak da kabul edilir. Taşlardaki süslemeler ve yazıtlar, dönemin estetik anlayışını ve toplumsal yapısını anlamamıza yardımcı olurken, aynı zamanda Osmanlı toplumunun ölüm anlayışına ve ahiret inancına dair önemli ipuçları verir.

Çalışma Edirne'nin tarihî dokusunu yansıtan önemli bir unsur olan Kuşçu Doğan Camii haziresindeki mezar taşlarını ele alarak, bu alanda hem yerel hem de genel tarih yazımına katkıda bulunacak özgün bir araştırmayı ortaya koymaktadır. Çalışma, mezar taşlarının form, süsleme ve tipoloji özelliklerini inceleyerek bu eserlerin dönemsel ve sanatsal özelliklerini detaylı bir şekilde aktarmaktadır.

Bu çalışmada hazirede incelenen 25 adet mezar taşı, malzeme ve teknik, tipoloji, form, süsleme ve kompozisyon özellikleri bakımından detaylı bir biçimde ele alınmıştır. Her mezar taşı ayrı ayrı

⁶ Kâtibi kavuk, 1828 yılında II. Mahmud tarafından çıkarılan kıyafet nizamnamesinden önce, memurların mevki ve unvan gözetmeksizin kullandıkları bir kavuk türüdür (Ayverdi, 2005, s. 1605). Bu nedenle mezar taşının 19. yüzyıla ait olduğu değerlendirilmektedir.

⁷ Kadın mezar taşlarında hotoz başlığının 18. yüzyıldan itibaren yaygın olarak kullanılmaya başlanması dikkate alındığında (Koçu, 1967, s. 116) mezar taşının 19. yüzyıla ait olduğu düşünülmektedir.

⁸ Hurma ağacı motifi, farklı dönemlerde mezar taşlarında yer almış olsa da Edirne'de yaygın olarak görülen bu motifin incelenen mezar taşındaki kompozisyonu 19. yüzyıla aittir. Edirne Muradiye Camii haziresinde bulunan ve benzer özellikler taşıyan 14 mezar taşı da 19. yüzyıla tarihlendirilmektedir (Kalkan, 2015, s. 278).

kataloglanmış ve elde edilen veriler metne aktarılmıştır. Ayrıca, mezar taşlarının analizi sırasında benzer örneklerle karşılaştırmalar yapılarak daha geniş bir perspektif sunulmuştur. İncelenen mezar taşları, mezar ve başlık tipleri, kullanılan malzeme ve teknikler ile süsleme detayları açısından değerlendirilmiştir.

Mezar Tipleri

Kuşçu Doğan Camisi'nde incelenen mezar taşlarının çoğunluğu toprağa gömülü durumdadır. Bununla birlikte, doğrudan toprağa gömülü olmayan ve mezar tipolojisi açısından belirgin özellikler taşıyan örnekler de mevcuttur. Yapılan incelemeler sonucunda üç farklı mezar tipi tespit edilmiştir: kapak taşı (pehleli) mezarlar, toprak mezarlar ve sandık tipi mezarlar. Tipoloji belirlenirken, Giresun'daki mezar taşları üzerine yapılan çalışmalar (Çal & İltar, 2011, s. 14-15) ile Yenikapı Mevlevihanesi Haziresi'nde gerçekleştirilen (Tibet vd., 1996, s. 242-46) tipolojik analizler temel alınmış ve benzer bir sınıflandırma yöntemi uygulanmıştır. İncelenen hazirede yapılan gözlemler sonucunda, toprağa gömülü durumda bulunan bazı baş ve ayak taşlarının birbirleriyle uyumlu olmadığı ve bazı mezarların da mevcut taşlarına ait olmadığı belirlenmiştir. Katalogda incelenen 25 adet mezar taşından 21 tanesi (Kat. No: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 23, 24 ve 25) toprak mezar tipindedir.

İncelenen mezar taşlarından biri (Kat. No: 18) kapak taşı (pehleli) mezar tipine ait olup, yapısal özellikleri itibarıyla bu gruba dahil edilmektedir. Kapak taşı mezarlar mezarın üstünü bütünüyle kaplayan tek parça mermerden yapırlar ve ortalarında yuvarlak delik bulunur (Çal&Çal Ataoğuz, 2008, s. 5). Mezar taşlarından üçü (Kat. No: 12, 21 ve 22) açık sandık mezar tipindedir. Sembolik lahit de denilen bu tip genellikle tek parça taştan oyulur (Barişta, 1994, s. 1073).

Mezar Taşı Tipleri

Osmanlı mezar taşları, başta erkek ve kadınlara ait olmalarına göre değişen tipolojilere sahiptir. Erkeklerle ait mezar taşlarında genellikle kavuk, fes, serpuş gibi başlık motifleri yer alırken, kadınlara ait taşlar daha sade bir şekilde süslenmiş ve genellikle çiçek motifleriyle bezenmiştir.

H. Çal ve G. İltar'ın tipolojisinde mezar taşları, erkek ve kadın taşı ayrımı yapılmaksızın, gövde kesitinin dikdörtgen, kare, çokgen ya da yuvarlak şekline, taşın ön görünümüne ve başlık taşıyıp taşıyamamasına göre sınıflandırılmıştır (Çal&İltar, 2011, s. 16-22).

Kuşçu Doğan Camii haziresinde incelenen mezar taşlarında, genellikle dikey dikdörtgen gövde formu yaygın olarak görülmektedir. Örneklerden 17 tanesi (Kat. No: 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 15, 16, 17, 18, 20, 21, 22 ve 24) gövdesi dikey dikdörtgen formu ve başlıklıdır. Mezar taşlarının üç tanesi (Kat. No: 3, 7 ve 23) gövdesi silindirik formu ve başlıklıdır.

Haziredeki mezar taşlarının dört tanesinin gövdesi dikey dikdörtgen formu ve sivri kemer tepeliklidir. Selçuklulardan beri bilenen bu tip (Önder, 1969, s. 11), Beylikler döneminde oldukça yaygındır (Aydoğdu, 1997, s. 230). Anadolu Türk mezar taşlarında her dönemde sıklıkla kullanılmıştır (Çal&Çal Ataoğuz, 2008, s. 10). İncelenen mezar taşlarından Kat. No: 12'nin ayak taşı dikey dikdörtgen formu ve bitkisel tepeliklidir. Kat. No: 18'in ayak taşı ise gövdesi dikey dikdörtgen formu ve sivri kemer tepeliklidir.

Katalogda incelenen mezar taşlarından bir tanesinde (Kat. No: 1) Edirne'ye özgü bir form olan ve buradan yayılarak "Edirnekâri" adıyla

anılan tasarım özelliği görülmektedir. Edirne'ye has detaylar barındıran bu mezar taşlarının, Edirneli ustalar tarafından yapıldığı ve yine Edirne'de üretildiği anlaşılmaktadır (İşli, 1998, s. 447). Edirnekâri çokgen kesitli tip uygulanmıştır. Bu formda, kitabelik genellikle sivri kaş kemerle tamamlanırken, kilit noktasından yukarı doğru stilize bir lale veya palmet motifi uzanmaktadır. Kemerin köşeliklerinde birer gülbezek bulunurken, çokgeni oluşturan kenarlar yukarı doğru hafifçe yükselerek merkezde konik bir biçimde birleşmektedir. Bu tasarım anlayışı, 20. yüzyıla kadar etkisini sürdürmüştür (Kurtişoğlu Apa, 2018, s. 40). Benzer örneklere, Keşan yöresi mezar taşlarından iki adet (Karademir vd., 2023, s. 192), Edirne Sarıca Paşa Camii haziresinde dört adet (Karademir vd., 2020, s. 551) ve Edirne Beylerbeyi Camii haziresinde üç adet (Baş, 2009, s. 551) olmak üzere rastlanmaktadır.

Başlık Tipleri

Osmanlı mezar taşlarında başlık tipleri, kişinin toplumsal statüsünü, mesleğini, dini kimliğini veya unvanını yansıtan önemli bir unsurdur. Başlık tipleri, dönemin sosyal yapısını ve estetik anlayışını anlamada kilit bir role sahiptir. Mezar taşlarının en üstte bulunan kısmı serpûş, başlık, sikke, börk, kalpak, papah, külah, kavuk, sarık, amâme gibi adlarla anılmaktadır (Gündoğdu&Şeyban, 2021, s. 275).

Kuşçu Doğan Camii haziresindeki mezar taşlarında başlıklı mezar taşı formu yaygın olarak kullanılmıştır. Hazirede bulunan tarihi mezar taşlarına ait başlık tipolojisi, Halit Çal ve Gazanfer İltar'ın oluşturduğu tipoloji temel alınarak incelenmiş (Çal&İltar, 2011, s. 28), farklılık gösteren başlıklar ise Edirne'deki hazirelerle karşılaştırılarak belirlenmeye çalışılmıştır.

Haziredeki mezar taşlarında en çok uygulanan başlık tipi hotoz başlıktır. Farklı boyut ve çeşitlerde olmak üzere toplamda dokuz adet (Kat. 8, 11, 12, 15, 16, 17, 20, 21 ve 24) mezar taşında hotoz başlık uygulanmıştır. Hotoz başlıklar, saçın üzerini örten ve saraylı, çimdik, kürdi, fesli gibi kendi içinde farklı gruplara ayrılan bir Osmanlı mezar taşı başlık türüdür (Altier, 2012, s. 23). Bu form 19. yüzyıl ortalarına kadar yoğun bir şekilde kullanılmıştır (Gündoğdu, 2016, s. 40). Kat. No: 20 ve 24'te görülen bir mantarı andıran biçimli hotoz başlık, H. Çal ve Ö. Ataoğuz Çal tarafından "K-2" tipolojisi başlığı altında incelenmiştir (Çal&Ataoğuz, 2008, s. 25). Bu tipte boyun kısmı aşağıdan yukarı doğru daralır ve tepe kısmı bombelidir. Kat. No: 8, 11, 12, 15, 16 ve 17'de görülen düz formu hotoz başlığı H. Çal ve Ö. Ataoğuz Çal "K-3" tipolojisi başlığı altında incelemişlerdir (Çal&Ataoğuz, 2008, s. 25). Bu başlıkta boyun kısmı aşağıdan yukarı genişler ve başlığın üst kısmı düzdür. Kat. No: 21'deki soğan biçimli hotoz başlığın örneklerini Keşan yöresi mezar taşlarında bir örnekte (Karademir vd., 2023, s. 195) ve Samsun'da bir kadın mezarında görmek mümkündür (Nefes, 2002, s. 53).

Katalogda incelenen üç mezar taşında (Kat. No: 6, 9 ve 14) örfi destarlı sarık başlık yer almaktadır. Hafif yana eğimli şekilde düzenlenmiş sarık dilimleri, üst kısımda dikey bir sarık dilimi ile sonlandırılmıştır. Bu başlık tipi, Laqueur tarafından "J" tipi şeklinde sınıflandırılmış ve 18. yüzyıldan itibaren ilmiyenin üst kademesinde tören kavuğu olarak kullanıldığı ifade edilmiştir (Laqueur, 1997, s. 155). Kastamonu Atabey Gazi Camii haziresindeki beş örnekte meslek belirtilmemiştir (Çal&Ataoğuz, 2008, s. 19).

İncelenen örneklerden ikisinde (Kat. No: 10 ve 23) kâtibî kavuk bulunmaktadır. Kâtibî başlıklar, mezar sahibinin mesleği hakkında doğrudan bilgi vermez; ancak genellikle orta dereceli memurlar ve esnaf gruplarına ait olduğu bilinmektedir (Laqueur, 1997, s. 150). Bu

başlık tipine, Anadoluhisarı Sultan II. Bayezid Han Mezarlığı'ndaki 70 mezar taşından 11 tanesi (Yılmaz, 2009, s. 14), Konya mezar taşlarından bir tanesi (Kara&Danışık, 2005, s. 42) ve Edirne Sarıca Paşa Camii haziresindeki mezar taşlarından iki tanesi (Karademir vd., 2020, s. 597) örnek olarak gösterilebilir.

Hazirede incelenen mezar taşlarından iki tanesinde (Kat. 5 ve 7) dardağan başlık yer almaktadır. Keçe veya külah üzerine geniş ya da dar şekilde sıkça sarılmasıyla oluşturulan dardağan serpûş, yeniçeri serpûşlarından biri olarak kabul edilen ve hacimli bir görünüme sahip olan bir başlık türüdür (Gündoğdu, 2021, s. 276). Bu tipte birbirine enli sarık dilimlerinin üzerindeki kavuğun dışarı çıktığı görülmektedir. N. İşli ve M. Kökrek dardağan başlık için altı farklı tipe yer vermiştir (İşli&Kökrek, 2006, s. 14-39). H. P. Laqueur, bu başlık tipini "E" tipi başlığı kategorisinde değerlendirerek yedi farklı alt tipe ayırmıştır (Laqueur, 1997, s. 147-49).

Kat. No: 3'ün başlığı çapraz sarıklı kavuk başlık olarak düzenlenmiştir. Bu başlıkta enine dilimli başlığın üzerindeki sarık, soldan sağa çapraz eğimli olarak sarılmıştır. Hazire ve mezarlıklarda çok yaygın kullanılmayan bu tip Edirne Üç Şerefeli Camii haziresinde iki örnekte (Arslan, 2007, s. 464), Keşan yöresi mezar taşlarında bir örnekte (Karademir vd., 2023, s. 194) ve Edirne Muradiye Camii haziresinde beş örnekte (Kalkan, 2015, s. 252) görülmektedir.

İncelenen örneklerden iki tanesinde ise (Kat. No: 18 ve 22) Mecidiye kalıplı fes başlık yer almaktadır. Başlığın alt çapı üst çapa göre daha dardır. Paşalar, kâtip ve hizmetliler bu tür fesleri giymiş olmakla birlikte, meslek grupları arasında kesin bir ayırım bulunmamaktadır. İstanbul Eyüp'te tespit edilen 26 fesli başlıktan 12 tanesi Mecidiye kalıbında şekillendirilmiştir (Çal, 2000, s. 292). Alt ve üst çap arasındaki eğim azdır. Laqueur bu başlığı "X-1" tipinde incelemiştir (Laqueur, 1997, s. 157). Edirne Muradiye Camii haziresinde dokuz örnekte (Kalkan, 2015, s. 261), Edirne Sarıca Paşa Camii haziresinde ise üç örnekte görülmektedir (Karademir vd., 2020, s. 589).

Süsleme

Osmanlı mezar taşlarında süsleme, Osmanlı sanatının zevkini ve dönemin estetik anlayışını yansıtan önemli bir unsurdur. Bu süslemeler, mezar taşı sahibinin sosyal statüsünü, mesleğini, cinsiyetini ifade eden ayrıntılarla bezenmiştir. Mezar taşlarında dönemselsel ve bölgesel farklılıklar nedeniyle süslemeler de çeşitlenmiştir. İncelenen mezar taşları 17 ve 19. yüzyıl arasına tarihlendiğinden süslemelerdeki değişim ve gelişim de iyi izlenebilmektedir.

Ele alınan mezar taşlarında ağırlıklı olarak bitkisel ve nesnel süsleme görülmektedir. Bu motifler arasında selvi ağacı (Kat. No: 18 ve 21), hurma ağacı (Kat. No: 12,22 ve 25), gülbezek (Kat. No: 1), palmet (Kat. No: 1), üzüm (Kat. No: 12, 18 ve 21), akantus (Kat. No: 12 ve 22), gül (Kat. No: 21), lale (Kat. No: 12), zeytin ağacı (Kat. No: 22), nar (Kat. No: 22), kayısı (Kat. No: 21 ve 22), armut (Kat. No: 22), vazo ve kâse (Kat. No: 12, 18, 21, 22 ve 25) motifleri yer almaktadır.

Selvi ağacı, Osmanlı mezar taşlarında ve genel olarak İslam sanatında sembolik anlamı olan bir motiftir. Mezar taşlarında sıkça kullanılan bu motif ölümsüzlük ve sonsuz hayat ile ilişkilidir (Çulpan, 1961, s. 141). Keşan yöresi mezar taşlarında selvi ağacı motifi iki örnekte (Karademir vd., 2023, s. 195), Edirne Gazi Mihal Camii haziresinde dört örnekte (Doğan,

2009, s. 844) ve Muradiye Camii haziresinde sekiz örnekte (Kalkan, 2015, s. 287) görülmektedir.

Hurma ağacı motifi, İslam kültüründe kutsal bir anlam taşır ve pek çok yönüyle mezar taşlarında da kullanılmıştır. Cennete özgü meyve ve ağaçlardan sayılan hurma ağacının bol meyve taşıyan dalları üremeyi ve bereketi simgeler (Laqueur, 1997, s. 131). Edirne Üç Şerefeli Camii haziresinde altı örnekte (Arslan, 2007, s. 452), Giresun mezar taşlarında altı örnekte (Çal&İltar, 2011, s. 48), Edirne Sarıca Paşa Camii haziresinde yedi örnekte (Karademir vd., 2020, s. 599) görülmektedir.

İncelenen bir örnekte gülbezek motifi alınlık kısmında içi boş olarak verilmiştir. Mezar taşlarında gülbezek motifinin kullanıldığına dair örnekler arasında Beylerbeyi Camii haziresinde dört (Baş, 2009, s. 562) ve Gazi Mihal Camii haziresinde dört örnek (Doğan, 2009, s. 837) gösterilebilir. Edirnekâri formlu mezar taşının tepeliğinde görülen palmet motifi kitabeyi saran iki kolla aşağı uzanır. Keşan yöresi mezar taşlarında iki örnekte (Karademir vd., 2023, s. 195) ve Beylerbeyi Camii haziresinde 19 örnekte (Baş, 2009, s. 559) palmet motifi yer almaktadır.

Gül, Osmanlı mezar taşlarında en çok karşılaşılan ve en derin anlamlara sahip motiflerden biridir. Bu motifin örnekleri Edirne Gazi Mihal Camii haziresinde 14 örnekte (Doğan, 2009, s. 836), Edirne Muradiye Camii haziresinde 12 örnekte, Keşan yöresi mezar taşlarında iki örnekte (Karademir vd., 2023, s. 195) görülmektedir.

Akantus yaprağı, uzun yaprakları ve kıvrımlı formuyla mezar taşlarında sık görülen bir motiftir (Biçici, 2008, s. 57). İncelenen örneklerde akantus yaprağı motifi daha çok süslemeleri çevreleyen bir şekilde betimlenmiştir. Giresun mezar taşlarından 27 örnekte (Çal&İltar, 2011, s. 45), İnegöl mezar taşlarında 19 örnekte ayak taşının alınlığında ve sekiz örnekte baş taşının alınlığında (Çetinaslan, 2014, s. 45) ve Gazi Mihal Camii haziresinde sekiz örnekte (Doğan, 2009, s. 835) akantus yaprağı motifi görülmektedir.

Lale motifi, incelenen örneklerde selvi ağacının ucunda yer almaktadır. Kastamonu Atabey Camii haziresindeki mezar taşlarından dört örnekte (Çal&Ataoguz Çal, 2008, s. 36), Üç Şerefeli Camii haziresinde 11 örnekte (Arslan, 2007, s. 454) ve Sarıca Paşa Camii haziresinde sekiz örnekte (Karademir vd., 2020, s. 599) görülmektedir.

Zeytin ağacı motifi, katalogda ele alınan mezar taşlarından sadece bir örnekte görülmektedir. Zeytin ağacı, dalı ve zeytin taneleri ile birlikte betimlenmiştir. Edirne Beylerbeyi Camii haziresinde de bu motif 1860 tarihli bir mezar taşında dal ve zeytin taneleri ile tasvir edilmiştir (Baş, 2009, s. 561).

Hazirede incelenen örneklerde vazo ve kâseler yalnız değil, içlerinden selvi ve hurma ağacı gibi çeşitli motifler çıkar şekilde tasvir edilmiştir. Vazo motifleri 16. yüzyılda çoğunlukla sade çalışılmışken sonraki asırlarda daha ayrıntılı işlenmiş, özellikle mezar taşları ve çeşmeler üzerinde sıkça kullanılmıştır (Çal&İltar, 2011, s. 43). Kastamonu Atabey Gazi Camii haziresindeki mezar taşlarından altısında (Çal&Ataoguz

Çal, 2008, s. 28), Edirne Üç Şerefeli Camii haziresinde 13 örnekte (Arslan, 2006, s. 457) ve Konya'daki Osmanlı türbelerindeki mezar taşlarından bir tanesinde (Fatma Hatun Lahiti) vazo ve vazodan çıkan çiçek motifleri yer almaktadır (Türk&Kara, 2021, s. 856). Meyve kâsesi olarak betimlenen kâselerin içlerinde kayısı, üzüm, armut ve nar meyveleri yer almaktadır. Bu tarz meyve tabağı motifleri mezarda yatan kişinin öteki dünyadaki mekânının cennet olması şeklinde; yaşayanlar tarafından belirtilen dileğin, kitabe dışında aynı zamanda tasvir yoluyla ifadesidir (Çoruhlu, 1998, s. 119). Kayısı motifi, Üç Şerefeli Camii haziresinde 10 örnekte (Arslan, 2007, s. 383), Sarıca Paşa Camii haziresinde iki örnekte (Karademir vd., 2020, s. 599) görülmektedir. Armut motifi Muradiye Camii haziresinde 171 numaralı örnekte yer almaktadır (Kalkan, 2015, s. 270). Nar motifi ise Sarıca Paşa Camii haziresinde dört örnekte Karademir vd., 2020, s. 599) ve Beylerbeyi Camii haziresinde beş örnekte (Baş, 2009, s. 556) görülmektedir.

Malzeme ve Teknik

Edirne Kuşçu Doğan Camii haziresinde incelenen mezar taşlarının hepsi mermer malzemenin yapılmıştır. Mermer malzemenin dayanıklılığı, işlenebilirliği ve zarafeti, mezar taşlarında kullanılmasını önemli ölçüde etkilemiştir. Doğal olarak sert bir malzeme olduğundan ve dış etkenlere karşı uzun yıllar dayanabildiğinden mezar taşlarında ağırlıklı olarak mermer malzeme tercih edilmiştir. İncelenen mezar taşlarında yazı ve süslemelerin hepsi zemin oyma tekniğinde işlenmiştir.

Kitabe Metni

Mezar taşları üzerinde yer alan kitabelerde; Başlangıç İfadesi, Tanrıdan İstek, İnsanlardan İstek, Meslek, Sülale Adları, Ölenin Adı, Tarih gibi ifadeler bulunur (Çetinaslan, 2014, s. 56; Laqueur, 1997, s. 81). İncelenen iki örnekte (Kat. No: 21 ve 25) kitabe bulunmamaktadır.

İncelenen tüm örneklerde yazı dili olarak Osmanlı Türkçesi kullanılmıştır. Kat. No: 4 ve 11'de yazı hattı olarak Celi sülüs, diğerlerinde Celi Tâlik hat kullanılmıştır. Mezar taşlarında tarih bölümü genellikle kitabe metninin en altında yer almıştır. Tarih kısmı toprak altında kalmış (Kat. No: 6, 7, 22, 23 ve 24) ya da kitabesi bulunmayan (Kat. No: 21 ve 25) mezar taşları üslup ve form özellikleri dikkate alınarak yakın bölgelerdeki mezar taşları ile karşılaştırılmış ve buna göre bir tarihlendirme yapılmıştır.

Sonuç

Bu çalışma, Kuşçu Doğan Camii haziresinde yer alan mezar taşlarını tipolojik ve estetik açıdan inceleyerek, Osmanlı mezar taşı sanatının Edirne'deki özgün yansımalarını ortaya koymayı amaçlamıştır. İnceleme sonucunda, mezar taşlarının yalnızca birer anıt değil, aynı zamanda tarih, sanat ve toplumsal yapı hakkında önemli bilgiler sunan kültürel miras unsurları olduğu görülmüştür. Mezar taşlarında kullanılan başlık biçimleri, süsleme detayları, kitabe metinleri ve yapım teknikleri, dönemin estetik anlayışını ve mezar taşı geleneğinin sanatsal zenginliğini yansıtmaktadır.

Tarihi bilinmeyen mezar taşlarının, bölgedeki benzer örneklerle karşılaştırılarak tarihlendirilmesi, taşların dönemsel özelliklerinin

daha iyi anlaşılmasını sağlamıştır. Haziredeki kapak taşlı mezarlar ve açık sandık tipi dışındaki mezarlar hazire içinde karmaşık vaziyette sıralanmıştır. İncelenen mezar taşlarından en erken tarihli H. 1078/M. 1667-68, en geç tarihli ise H. 1285/M.1868-69 yıllarına aittir. Yapılan incelemeler sonucunda hazirede en çok kullanılan mezar tipinin toprak mezar olduğu görülmüştür. Mezar taşı tipi olarak ise dikdörtgen gövdeli yatay kesitli form daha çok uygulanmıştır. Hazirede incelenen mezar taşları, Edirne'deki diğer hazirelerde yer alan mezar taşları ile üslup, biçim ve süsleme unsurları açısından benzerlik göstermektedir. Ayrıca mezar taşları üzerinde yapılan detaylı analizler, Edirne'nin Osmanlı dönemi mezar taşı sanatındaki yerini ve önemini ortaya koymuştur.

Bu çalışmayla, Kuşçu Doğan Camii haziresindeki mezar taşları bir bütün olarak ele alınmış, benzer örneklerle yapılan karşılaştırmalar sayesinde Osmanlı mezar taşı sanatının genel karakteristiğine dair yeni veriler sunulmuştur. Bu bağlamda, mezar taşlarının korunması, belgelendirilmesi ve gelecek nesillere aktarılması adına yapılacak çalışmalara katkı sağlaması hedeflenmiştir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Finansal Destek: Bu çalışma Selçuk Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar Projeleri (BAP) Koordinatörlüğü tarafından (Proje No: 24401013) desteklenmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author have no conflicts of interest to declare.

Financial Disclosure: This study was supported by the Selçuk University Scientific Research Projects (BAP) Coordination Unit (Project No: 24401013).

Kaynaklar

Altıer, S. (2012). Çanakkale Kumkale Beldesi Türk mezarlığındaki mezar taşlarının Türk sanat tarihi açısından değerlendirilmesi. B. Sayılır (Ed.), Kumkale tarihi Türk mezarlığı içinde (ss. 17-34). Çanakkale Valiliği.

Arslan, A. (2007). Edirne Üç Şerefeli Camii haziresi mezar taşları. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Tez. No: 205568.

Aydoğdu, G. (1997). Amasya mezar taşları. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Tez No: 63263.

Ayverdi, İ. (2005). Kâtibi. Kubbealtı lügati – misalli büyük Türkçe sözlük (C. 2, s. 1605), İstanbul: Kubbealtı Neşriyat.

Barışta, H. Ö. (1994). Konya İnce Minareli Medrese Müzesi'ndeki 15-16. yüzyıl sembolik lahitlerden örnekler. XII. Türk Tarih Kongresi Bildiriler III, 1073-1077.

Baş, E. (2009). Edirne Beylerbeyi Camii haziresinde bulunan mezar taşları. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Tez No: 241030.

Bayrakal, S. (1998). Edirne'deki tek kubbeli camiler. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Tez No: 71686.

Biçici, H.K. (2008). Manisa müzesinde teşhirde bulunan Osmanlı mezar taşlarından örnekler Türkiye. A. Boran, O. Aytekin & M. Top

- (Ed.), Prof.Dr. Uluçam armağanı içinde (ss. 55-70). Ankara: Van Çevre ve Kültür Derneği Yayınları.
- Çağlar, İ. M. & Eralaca, H. (2018). Mezar taşlarının göç ve iskân tarihi araştırmalarında yardımcı kaynak olarak kullanımı: Karkın ve Çobanisa örneği. M. Duranlı, R. K. Haykiran & G. K. Demir (Ed.), I. Türk-İslam mezar taşları kongresi içinde (ss. 162). Aydın.
- Çal, H. (2000). İstanbul Eyüp'teki erkek mezar taşlarında başlıklar. İ. Çalışkan (Haz.), Tarihi, kültürü ve sanatıyla III. Eyüp sultan sempozyumu tebliğler içinde (ss. 207-225). 28-30 Mayıs 1999. İstanbul: Eyüp Belediyesi.
- Çal, H. & İltar, G. (2011). Giresun ili Osmanlı mezar taşları. Giresun Valiliği Yayınları.
- Çal, H. & Çal, A. Ö. (2008). Kastamonu Atabey Gazi Camisi ve Türbesi haziresindeki mezar taşları. Kastamonu Belediyesi.
- Çetin, O. (2019). Osmanlı mezar taşlarının önemi ve sanatsal boyutu. Cujoss, 43(1), 39-52.
- Çetinaslan, M. (2014). Taşların dili İnegöl mezarlıkları ve mezar taşları. İnegöl Belediyesi.
- Çoruhlu, Y. (1999). Eyüp ve çevresindeki mezar taşlarında görülen kâse içinde meyve tasvirlerinin sembolizmi. O. Sak (Haz.), Tarihi, kültürü ve sanatıyla II. Eyüp sultan sempozyumu tebliğler içinde (ss. 119). 8-10 Mayıs 1998. İstanbul: Eyüp Belediyesi.
- Çulpan, C. (1961). Serviler I-II. İsmail Akgün Matbaası.
- Doğan, B. (2009). Edirne Gazi Mihal Camisi haziresindeki mezar taşları. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Tez No: 241064.
- Gökbilgin, M. T. (1993). Edirne şehrinin kurucuları. Edirne'nin 600. Fethi yıldönümü armağanı kitabı içinde (ss. 161-179). Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Gündoğdu, O. (2016). Üsküdar-Ahmediye Külliyesi haziresi mezar taşları başlık tipolojisi. Eurasian Art & Humanities Journal, 6, s. 33-45.
- Gündoğdu, O. & Şeyban, L. (2021). Sakarya Osmanlı mezar taşlarından örneklerle dardağan serpuşlar. İstem, 19(38), 273-302.
- İşli, N. (1998). Edirne mezarları ve taşları. N. İşli & M. S. Koz (Ed.), Edirne: Serhattaki Payitaht (ss. 445-447). Yapı Kredi Yayınları.
- İşli, N. & Kökrek, M. (2006). Yeniçeri mezar taşları. Turkuaz Yayınları.
- Kalkan, C. Y. (2015). Edirne Muradiye Camisi haziresi mezar taşları. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Tez No: 423664.
- Kara, H. & Danışık, Ş. (2005). Konya mezarlıkları ve mezar taşları. Meram Belediyesi.
- Karademir, M., Demirtaş, M., & Soy, N. B. (2020). Edirne Sarıca Paşa Camii haziresi mezar taşları. M. Kandemir, Y. Koparan, O. Erdal & C. Karakız (Ed.), Orta Asya'dan Anadolu'ya Türk sanatının dünü bugünü içinde (ss. 577-610). Konya: Palet Yayınları.
- Karademir, M., Kunt, İ. & Demirtaş, M. (2023), Keşan yöresi tarihi mezar taşları. Selçuk Türkiyat, 58, 167-202.
- Karamağaralı, B. (1992). Türk mimari eserlerinde Ahlat mezar taşları. Elila Yayınları.
- Koçu, R. E. (1967). Türk giyim kuşam ve süslenme sözlüğü. Sümerbank Kültür Yayınları.
- Kökrek, M. (2015). Edirnekârî şahideler. Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi, 58(346), 18-21.
- Kurtişoğlu Apa, G. (2018). Sadelikten gösterişe Edirne Osmanlı dönemi mezar taşları. Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 8(16), 32-56.
- Laqueur, H. P. (1997). Hüve'l-baki, İstanbul'da Osmanlı mezarlıkları ve mezar taşları. (S. Dilidüzgün, Çev.). Türk Vakfı Kültür Yayınları.
- Meriç, R. M. (1963). Edirne'nin tarihi ve mimari eserleri hakkında. Türk Sanatı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri, I, 439-536.
- Nefes, E. Samsun yöresinde bulunan mezar taşları. Yayınlanmamış doktora tezi, On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Tez No: 122601.
- Önder, M. (1969). Konya mezar taşlarında şekil ve süsler. Türk Etnografya Dergisi, 12, 5-15.
- Özer, M. (2007). Edirne'deki Osmanlı dönemi mezarlıkları-hazireler, mezar taşları ve türbeler. Konya Kitabı, 10, 507-524.
- Peremeci, O. N. (1939). Edirne tarihi. Edirne ve Yöresi Eski Eserleri Sevenler Kurumu.
- Türk, H. & Kara, H. (2021). Konya'daki Osmanlı Türbeleri'nde mezar taşları. Hitit İlahiyat Dergisi, 20(2), 836-875.
- Tibet, A., Işın E. & Yelkenci, D. (1996). Yenikapı Mevlevihanesi haziresi. A. Tibet & J. L. Bacque (Haz.), İslam Dünyasında mezarlıklar ve defin gelenekleri içinde (ss. 242-248). Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Yılmaz, H. (2009). Anadoluhisarı Sultan II. Bayezıd Han mezarlığı mezar taşları (Pafta No: 54). Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Tez. No: 253391.